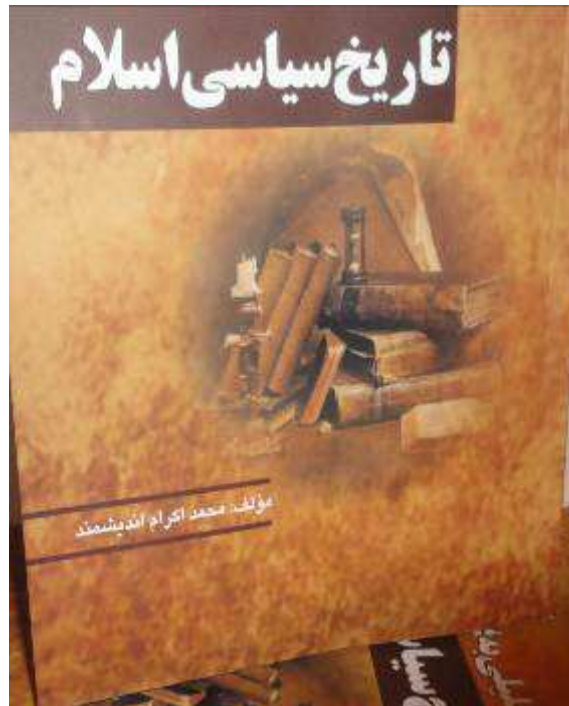

نیاز ما به بازسازی تاریخ اسلام

عبدالشهید ثاقب

به بهانه معرفی کتاب «نگاهی تحلیلی به؛ تاریخ سیاسی اسلام» اثر محمد اکرام اندیشمند

بازار کتاب افغانستان در این چند روز پسین شاهد دو اتفاق مبارک بود: چاپ کتاب «نگاهی تحلیلی به؛ تاریخ سیاسی اسلام» و کتاب «منازعه دیورند و عقلانیت سیاسی».

این دو کتاب که به خامه پژوهشگر معروف و توانمند ما محمد اکرام اندیشمند به رشته تحریر در آمده است، اثرهایی در نوع خود بی نظیر در عرصه دین پژوهی و دیورندشناسی بوده و تا اندازه ای جای خالی یک پژوهش علمی در این دو زمینه را پر نموده است.

من ضمن آن که تولد این دو اثر را به فرزانه گرامی جناب اندیشمند صاحب و قشر کتابخوان کشور خجسته باد می گویم، می خواهم در این جا به معرفی کتاب «نگاه تحلیلی به؛ تاریخ سیاسی اسلام» پرداخته و ضرورت نگارش آن را در روزگار کنونی به بررسی بگیرم.

جناب اندیشمند، نویسنده توانا و پژوهش‌گر نام‌آشنا و فرهیخته‌مردِ مهربانی است؛ بنابراین اگر کدام کمی و کاستی در این چندسطرِ دیده شود امیدوارم که ببخشاید.

چرا تاریخ سیاسی اسلام؟

استاد رهنوردِ زریاب در جایی حکایت می‌کند که باری سیاوش کسرای، شاعر و پژوهش‌گر فقیدِ ایرانی، برایش گفته است که تاریخ کشورش را دوباره مرور کند. زریاب می‌گوید که کسرای گفت: ملت‌هایی که تاریخ‌شان را درست نفهمند، تاریخ برای‌شان دوباره تکرار خواهد شد.

من فکر می‌کنم حرفی را که کسرای در موردِ دولت‌های ملی و دولت - ملت‌ها گفته است، در باره کلیتِ تمدنِ اسلامی و جهانِ اسلام نیز صدق می‌کند. جهانِ اسلام و کشورهای اسلامی امروزه دچار آشفتگی‌ها، سیه‌روزی‌ها و بدبختی‌های فراوانی از استبداد و توسعه‌نیافتگی گرفته تا به جنگ و خشونت و بنیادگرایی می‌باشد. گذار از وضعیتِ آشفته کنونی به سویِ یک آینده روشن و مطمئن مستلزم آن است که ما تاریخ اسلام را دوباره مرور نموده و به قرائت رسمی آن که در مکاتب و مدارس کشورهای اسلامی تدریس می‌شود و از کتاب‌های مستشرقان و خاورشناسان گرفته شده است، اکتفاء نکنیم. این امر از ما می‌طلبد که دوباره به کتاب‌خانه‌ها، آرشیوها و منابع معتبر و دست اولِ تاریخی مراجعه نموده و از لابلای آن‌ها علل انحطاط، واپس‌ماندگی و توسعه‌نیافتگی جهان اسلام را به کنجکاوی بگیریم. من برخلافِ باورهایی که علل انحطاط جهان اسلام را در تهاجم مغول و غرب جستجو می‌کنند، بیماری را در میانِ خودِ مسلمانان و تاریخ نهضت‌های اسلامی جستجو می‌کنم. تجربه ثابت ساخته است: ملت‌هایی که علل بیماری را نه در بیرون، بل در داخل خودشان به کنجکاوی گرفته‌اند، سریع‌تر و خوب‌تر از دیگران راه پیشرفت و ترقی را پیموده‌اند. برنارد لوئیس می‌گوید: «وقتی مردم متوجه می‌شوند که برخی امور اشتباه هستند دو پرسش را مطرح می‌کنند: نخست، چرا ما این اشتباه را مرتکب شدیم؟ و دوم این‌که چه کسی در حق ما چنین کرد؟ سؤال دوم به نظریه توطئه و بدگمانی منجر می‌شود. پرسش دوم باعث می‌شود به این نکته بیندیشیم که چگونه می‌توانیم آن اشتباه را برطرف کنیم؟ در نیمه دوم قرن بیستم، امریکای لاتین نظریه توطئه و بدگمانی را برگزید و ناکام شد. اما در نیمه دوم قرن نوزدهم، جاپان از خود پرسید که چگونه می‌توانیم اشتباهات را رفع کنیم؟ و کامیاب شد.»

تأکید ما بر ضرورتِ بازنگاری و بازنگری تاریخ سیاسی اسلام نیز ریشه در همین باور دارد. من بدین عقیده هستم که راه حل معضل جهان اسلام نیز در آن نهفته است که به تاریخ مراجعه کند و اشتباهات خود را مشخص سازد. فایده علم تاریخ نیز به قول پلام، مورخ برجسته انگلیسی در کتاب «مرگ گذشته» نیز همین است. او می‌گوید: «فایده علم تاریخ، رهایی از چنگ سالاری مردگان و حکومت گذشتگان می‌باشد.»

تاریخ سیاسی اسلام

تاریخ سیاسی اسلام اثر محمداکرام اندیشمند نیز به همین منظور نگارش یافته است. او در مقدمه این کتاب می‌نویسد: «تاریخ با تعریفِ مختلف بیان می‌شود. در تمام این تعریف‌ها، نکته مشترک بحث از وقایع انسانی است. وقتی از نیاز و مفاد این بحث سخن به میان می‌آید از درس تاریخ سخن می‌رود. فارابی در کتاب «الرساله فی فضیله العلوم و الصناعات» می‌گوید: شرافتِ علوم به سه چیز است: موضوع، روش و فایده. شرافتِ تاریخ به فایده مربوط می‌شود که عبرت‌آموزی است.»

همان‌گونه که خود نویسنده می‌گوید: «نگاه تحلیلی به تاریخ اسلام، تصویر بسیار مختصر از تاریخ سیاسی و مسلمانان است. مباحثی چون: ظهور و انتشار اسلام، حیات و ممات دولت‌های اسلامی، شکل‌گیری کشورهای اسلامی، فرقه‌های اسلامی، ظهور و سقوط تمدن اسلامی، حوادث مهم و سرنوشت‌ساز در فراز و نشیب تاریخ اسلام، چهره‌های معروف و تاریخ ساز در تاریخ اسلام، واقعیت‌های امروز دنیای اسلام و معضل مسلمانان در دنیای امروز، نهضت‌های اسلامی یا اسلام‌گرایی، معضل دنیای اسلام و جنبش اسلام‌گرایی با جهان غرب و تمدن غربی و ... از مطالب مورد تبیین و تحلیل این کتاب است.»

این کتاب در یک هزار جلد و 575 صفحه توسط مطبعه طباعتی و صنعتی احمد به چاپ رسیده است. انتظار من از جوانان، دانش‌جویان و فرهیختگان این است که یکبار این کتاب را مرور نموده و از مباحث عالی و سودمند آن بهره ببرند.